

HAAKON BULL-HANSEN

TIL SKOGS

**BLANT SKILØPERE OG SOPPSANKERE,
JEGERE OG JOGGERE, BØNDER OG BARONER
OG VANLIGE FOLK**

**KAGGE
FORLAG**

SKOGEN

DENNE FORTELLINGEN begynner med at jeg arver en skogseiendom i Lågendalen i 2001. Dermed ble jeg en gjennomsnittlig skogeier i en helt vanlig norsk dal. Snart oppdaget jeg at denne dalen ikke var helt vanlig likevel, som antagelig alle dalfører er spesielle.

Den skogen jeg trodde jeg kjente, viste seg fra helt andre sider. Jeg oppdaget at det fantes mange ulike skoger, hver etter livsfase og behov. Jeg gikk fra å være hytteturist til å bli eiendomsbesitter, fra soppsanker til grunneier, fra turgåer til tømmerleverandør. Jeg oppdaget at min skog henger uløselig sammen med naboens skog, med landets flora og fauna og hele jordens nordlige skogbelte.

Fortellingen foregår i min bestefars skog. Herfra utforsker jeg natur og kultur, miljø og skognæring, bakover i historien og fram til i dag. Jeg prøver å forstå hva som skjer med skogen i dag, og hvordan min bestefar og andre bønder tenkte når de plantet et tre som først skulle hogges om et halvt århundre.

I fortellingens løp dukker en rekke personer opp, som Norges første riksforstmester, Georg von Langen, dikterne A.O. Vinje, Theodor Caspari, Hans Børli og Tarjei Vesaas, og to ganger Haakon Lie. I sluttspurten har jeg følge med friluftspofeten Fridtjof Nansen, skiløperen Ivar Formo, skoghøvdingen Helge Evju og villmarksvandreren Lars Monsen. Bak det hele står dem som eide skogen før meg, min mor Turid, soppsankeren, og min bestefar Peder, bonden.

Til skogs!

RØTTENE

Selv om jeg ofte har støtt på elg om vinteren, var dette møtet spesielt. Det nye var at elgkua sto i min nyarvede skog, på min nybrøytete vei, samtidig som den befant seg i et helt annet univers. Sett med elgkuas øyne var hun i sitt revir og gikk sin egen vei. Tilfeldighetene gjorde at hennes vei krysset min.

JEG HADDE NETTOPP sladdet rundt svingen og var klar til å gi gass opp den lange, snødekte hyttebakken, da jeg møtte henne første gang: elgkua. Hun skred ut i veien som en grå skygge, og tvang meg til å hogge bremsene i. I stedet for å flykte, frøs hun midt i bevegelsen og ble stående på tvers av veien. Jo lenger bilen skled framover på snødekket, desto raskere vokste dyret i frontruta. Da jeg endelig stanset, var hun bare et par meter fra panseret og fylte hele sikten som en gråhvit silhuett mot den mørke skogen. Jeg hadde ikke sett elg så nært før. Ved en innskytelse slo jeg av tenninga.

Etter hvert som øynene mine vendte seg til mørket, trådte linjene hennes fram. Hun sto med hodet halvt vendt mot meg, urørlig og avventende. Delvis skjult bak henne sto en årskalv med forbeina ut i brøytekanten og mulen ned mot snøen, som om den hadde stanset på kommando. Jeg festet blikket på det øyet som vendte mot meg, og det slo meg at det måtte være større enn normalt. Det var som om det vokste til et svart hull som sugde meg til seg og holdt meg fast. Jeg søkte instinktivt etter et glimt av gjenkjennelse, nysgjerrighet eller frykt i det digre øyet. Men det rommet ingen tanke, det speilet ingen sjel.

Jeg trakk meg tilbake i setet og forsto at det ikke var et øye i menneskelig forstand jeg så, men et kikkhull til selve naturen. På denne siden av hullet satt jeg, et menneske i min bil, i min tilmålte tid. På den andre siden sto hun, elgkua, i sin egen tidløse verden hvor bare instinktet skiller mellom venn og fiende. Bak panseret var jeg ikke bare usynlig for henne, men også uforståelig. Hun sto som en topp trent soldat og ventet på signal fra den store, grå massen bak pannebrasken: en ordre om å flykte eller kjempe.

Så bykset begge dyrene over snøkanten og forsvant inn i skogen. Jeg satt stille noen sekunder og fordøyde inntrykket. Bilen var avvist som ufarlig, uspiselig, og derfor likegyldig, som et avstengt hus eller en forlatt maskin i skogen. Jeg vred om tenningsnøkkelen og flombelyste veien foran meg. Snart hadde jeg lukket meg inn bak tømmerveggene.

Landingsritualene var i gang: trekke fra gardinene, fyre i ovnen, sette på kaffen, kikke etter muselort og – endelig – sette

meg ved bordet foran vinduet. Jeg fant fram avisen og pustet ut, men fikk ikke elgene bort fra hjernen.

Det er ingen sensasjon å møte elg om vinteren, for det skjer stadig, selv i villastrøkene rundt Oslo. Det spesielle her og nå var at elgkua sto i min nyarvede skog, på min nybrøytete vei, samtidig som den befant seg i et helt annet univers. Sett med elgkuas øyne var hun i sitt revir og gikk sin egen vei. Tilfeldighetene gjorde at hennes vei krysset min. Sånn lever hver dyreart, hver plante og hvert kryp i skogen i sin egen virkelighet, men samtidig i den samme skogen.

Selv om elgen befant seg på min grunn, kunne jeg ikke påstå at hun var min. Elgen er helt og holdent sin egen. Bare noen hundre meter etter brøytekanten passerte hun grensen til naboeiendommen, før hun vandret til sitt vante sted, antagelig under noen trær borte i lia. En plass hvor hun og kalven kunne stå og hvile for natten.

I elgens verden hører ikke jeg til. Her hersker ikke tiden, og heller ikke menneskene, men årstider, varme og kulde, vekst og død. Elgen kan lukte og høre at vi er der, men hun forstår oss ikke. Når den er uforsiktig og snubler over mennesker, oppfatter den oss enten som en dyrerace med ubegripelige gjøremål, eller som et potensielt rovdyr, en jeger.

Både elgen og jeg var i min bestefars skog, som ligger i den øvre delen av Lågendalen. Denne delen heter Sandsvær og det er der morsslekten min kommer fra. Mellom sandbankene renner elva Lågen, som har gitt dalen navn. Den har sitt utspring på Hardangervidda i nord. Derfra går den kast i kast ned Numedalen til Kongsberg, der den formes til en bred strøm og slynger seg videre ned, via noen fosser og juv, til Larvik, hvor den sprer sitt vann i havet.

I vikingtiden var Lågendalen en del av det toneangivende småkongedømmet i Vestfold. Det var hit småkongen Ottar av Hålogaland skulle da han rundt år 800 seilte sørover langs nordmennenes land til Kaupang, sør og øst for Lågendalen. I 843, da en vikingflåte på 67 skip seilte inn i Nantes i Frankrike, ble mennene

kalt «vestfaldingi», altså folk som bodde vest for «Folden» eller Oslofjorden.

Tross avstanden til sjøen, var Sandvær med i det organiserte kystforsvaret som ble kalt «leidangen». Et par mil nedenfor Kongsberg gjør Lågen en sving som nesten møter seg selv. På fagspråket kalles dette en meandersving. Dette stedet kalles i dag Efteløt. Det norrøne navnet var Elptarleyti, som skal være sammensatt av «elptar», som betyr svane, og «leyti», elvelandskap. Det som i dag er en søvnig grend med kirke, barneskole og boligfelt, har en fortid som tingsted og hov, med graver fra jernalder til vår egen tid. Rett over Efteløtbrua, noen hundre meter videre sørover, halvt skjult oppe i lia, ligger tømmerhytta som utgjør hjertet i bestefars skog.

Hytta ligger på østsiden av dalen, som strekker seg solrik og furublid oppover mot åsryggen. Utsikten er mot vest, hvor en dunkel fjellvegg kneiser mot Skrimfjellene og videre over til Telemark. I min barndom besto bestefars skog ganske enkelt av denne tømmerhytta, omkranset av en bekk og mange trær. På dette tunet ble vi lært opp i håndfaste ting som å hogge med øks og kløyve ved, og på Dørsjø – det lille vannet som ligger tre kilometer opp den bratte lia – lærte vi å ro og å fiske med oter og garn. I barndommens dal var det alltid sommer. Over det hele hvelvet himmelen seg, lettskyet og blå.

Når jeg sitter her som voksen mann og skogeier, er hytta, trærne, skogen, ja, hele dalen tilsynelatende den samme. Men landskapet har endret funksjon. Fra en verden hvor jeg selv og familien var sentrum i universet, er skogen nå blitt til et konglomerat av dyr, jakt og hogstområder. Mens jeg før bare trengte å ha oversikt over veien, husene og de nære omgivelsene, ser jeg nå ut over en skog som brer seg gjennom daler og fjell. Mens jeg før bare tenkte

Et par mil nedenfor Kongsberg gjør Lågen gjør en sving så den nesten møter seg selv. På fagspråket er dette en meandersving. Dette stedet heter Efteløt. Det norrøne navnet var Elptarleyti, «elptar», som betyr svane, og «leyti», elvelandskap.

på hvilke av de nærmeste bjerkene som kunne felles til ved, har jeg nå ansvaret for en ubegripelig mengde trær.

Bare i Norge skal det være om lag ti milliarder trær, har skogforskerne regnet seg fram til; av dem er nesten fire milliarder bjørketrær, 3,1 milliarder grantrær og 1,4 milliarder furu. Av disse står rundt åtte milliarder trær i det vi kaller produksjonsskog, hvor trærne er over fem meter høye og står mindre enn fem meter fra hverandre. Skogen dekker en tredjedel av landet vårt, fra de varme kjære løvtrærne ved kysten i sør til bjørk og furu i åser og fjellsider, fra de tunge granene i dalførene til furuene som holder grepet i bergrabbene over hytta i Lågendalen.

Fra Sandsvær strekker skogen seg vestover mot Telemark og videre mot Sør-Vestlandet. Østover brer den seg gjennom Sverige og Finland, Russland og Baltikum og videre i det nordlige skogbeltet, som også kalles det boreale skogsbeltet. Min skog er en flis av denne nordlige verdensskogen, som til tross for menneskenes aktivitet stadig vokser både i omfang og tetthet dag for dag.

Som eier av 900 mål blandingsskog i øvre del av Lågendalen er jeg en gjennomsnittlig skogeier. Skogen representerer ikke noen materiell rikdom for meg, og er heller ikke av avgjørende betydning verken for skogbransjen eller den nasjonale økonomien. Men den viste seg å bli et viktig skritt for meg likevel: Jeg måtte ta innover meg at min skog er uatskillelig forbundet med andre eiendommer, andre skoger, Norges natur og hele jordens klima.

«Menneskene har ikke røtter, de har føtter», sier et munnhell. Heldigvis har vi mer enn det. Uavhengig av om vi eier et stykke land eller ikke, så bærer vi på et indre landskap som vi egentlig aldri forlater. Og noen er bærere av flere. Et av min barndoms viktige landskaper er tunet på hytta vår. Sett fra hytta er vi beskyttet av skogen, samtidig som vi har overblikket over dalen. Her er utsikt og vern, og dessuten vannkilder og energi. Han som plasserte hytta her, har hatt den norske historien i ryggmargen.

Mens barndommens landskap er lagret i minnet, vil omgivelsene endre seg hele tiden. Noen utsikter lukkes og andre åpnes. Der det tidligere var tett skog, ser en plutselig et gårdstun

og et jorde langt borte. Der det før var glisne hogstflater, vokser løvskogen seg tett igjen. Beitemark og bratte jorder gror igjen, butikken forsvinner og trafikken flyter stadig raskere forbi. Brått en dag har bygda skiftet ham. Sånn påvirkes både skogen og samfunnet av menneskenes aktiviteter: skogsdrift, turisme, byutvikling og veibygging, jordbruk, klimapåvirkning og jakt.

Skogens historie handler ikke bare om vekstsoner og klimaperioder, teknologi og tømmerpriser, men om menneskenes liv og virksomhet. Sporene etter våre forfedre kan leses i landskapet. Her er funn etter jegerne som vandret opp dalen etter istiden, og av jernalderens bygdeborger og gravhauger. Her er infrastruktur og spor etter skipsbygging, jernverk, sagbruk, og en senmiddelaldersk havn for eksport av bjelker fra Larvik. Under Lågendalens torv, kratt og fjell ligger spor av nedlagte kullmiler, gruver og tømmerkoier og vitner om generasjoners slit.

«Skogen er korkje min elder din, um me åtte aldri so mykit; men det er Landet, det er den heile Mannaætt, som eiger honom», skriver dikteren Aasmund Olavsson Vinje i sine Ferdaminne frå sumaren 1860. Den gang trodde de at skogen ville forsvinne hvis rovhogsten og industrialiseringen fortsatte i det uendelige. Det var ingen som forutså hvordan olje, plast og moderne metaller ville revolusjonere vår bruk av skogen. I dag snakker man bekymret om at skogen gror igjen, mens vi strever med å finne botemidler mot all slags naturkatastrofer. Men selv om det kan virke umulig, har dikteren stadig rett. For skogen tilhører hver og en av oss. Om vi ikke kan herske over den, kan vi i det minste ha en finger i jorda.